

др Момир Милојевић,
ванредни професор Правног факултета у Београду

МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ КАО НАСТАВНИ ПРЕДМЕТ

I. Уводне напомене

Изучавање проблема из области међународних односа и најширем смислу речи заузимало је видно место у друштвеним наукама. Врло рано је уочена међузависност која постоји у свету а развој науке и технике довео је до пораста свести о тој међузависности. Због тога су се у средишту пажње нашле научне дисциплине у којима се у највећој мери изражава оно што је заједничко за цео свет. То пре свега важи за Међународно право, као скуп минималних заједничких правила понашања, које се развило најпре у међународно јавно и међународно приватно право а затим и у низ других сродних грана, често по угледу на унутрашње право (нпр. међународно радно, међународно кривично, међународно административно, међународно привредно, међународно финансијско и друга права). При том се никако не би смело заобићи Међународне односе као научну дисциплину о законитостима развитка међународне заједнице, који се такође гранају на међународне политичке, привредне, културне и друге односе (1). Њима се у најновије време придружују Међународне организације, прво најчешће у оквиру Међународног јавног права а касније све више као самостална дисциплина.

За бројно мале народе изучавање поменутих дисциплина није било само израз жеље за равноправношћу са интелектуално развијенијим народима већ тражење у њима оруђа за физички опстанак. Стога је разумљиво што су све промене у међународном животу утицале и на наставне програме, па није тешко разумети што се одмах после првог светског рата, како у наставним програмима тако и у уџбеницима, велика пажња поклања Друштву народа. После другог светског рата та пажња се усмерава на Уједињене нације и друге међународне организације, пре свега специјализоване установе. Тако треба разумети испитивање како се, поред осталих, изучавају међународне организације у нашим школама, од основних до највиших, које је подстакао Савез удружења

(1) Вид. о томе студије које је објавио UNESCO: *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur: Relations internationales*, Paris 1954; — *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur: Droit international*, Paris 1967; — *Les sciences sociales dans l'enseignement supérieur: Droit*, Paris, 1972.

за Уједињене нације Југославије (2). То испитивање би свакако требало и продужити и проширити, али би истовремено било потребно да се отклањају уочени недостаци не чекајући неке велике или корените промене које се по природи ствари не могу брзо спровести. А живот тражи своје и не допушта одлагања.

II. Значај изучавања међународних организација

Готово да нема људске делатности која бар делимично није регулисана правилима међународног права. Напротив, све је већа потреба да се најразличитије делатности уреде на једнообразан начин па у свим гранама права има све више „мешовитих“ формалних извора (унутрашњих и међународних) а све је ужа област тзв. искључиве надлежности држава. Зато се с правом све више захтева познавање правила међународног права у мери која је потребна за обављање одређене делатности, а то значи и деловања појединих међународних организација. Другим речима, потребно је стално, систематско и свестрано обрађивање најширих слојева за деловање у новим условима све тешње међузависности. С друге стране, не треба сметнути с ума да се међународне организације намећу као облик организовање међународне сарадње а то значи и погодан оквир за стварање правила међународног права. У том погледу оне све више замењују (али не укидају) двострано или вишестрано окупљање држава. У таквим околностима је све теже установити да ли је реч о правилима која стварају државе у оквирима међународних организација или о правилима која стварају саме организације, утолико пре што се и у оквирима међународних организација још увек често израђују и закључују уговори који су по форми међудржавни, а суштински их је израдила међународна организација, што се понекад своди на њихове стручне службе. У жељи да умање њихов утицај, многе државе захтевају да се измене правила о закључивању међународних уговора јер им садањи поступак не омогућава активно суделовање (3).

Не улазећи у то да ли су државе незадовољније садржином усвојених правила или поступком за њихово усвајање (који, узгред буди речено, оне покрећу, затим разматрају нацрте у органима политичких организација као што су Уједињене нације, и на крају слободно прихватају уговоре), као и да ли је то незадовољство упућено на праву адресу, неоспорно је да управо мале државе (а оне чине већину у међународној заједници) придају међународним организацијама можда и већи значај него што га ове у ствари имају. То потврђује да су међународне организације настале као израз неопходности за организовањем међународне

(2) О томе се расправљало на два саветовања. У Дубровнику је, од 20. до 22. марта 1980. расправљано о настави у основним и средњим школама, а у Охриду, 4. и 5. новембра 1982. о настави на високим и вишим школама. Излагања и закључци са првог саветовања објављени су у зборнику *Настава о Уједињеним нацијама и питањима међународних односа у основним и средњим школама*, Савез удружења за Уједињене нације Југославије, Београд 1980. Белешке о саветовањима објављене су у „Аналима Правног факултета у Београду“, 1981, бр. 3—4, стр. 331—339, и „Међународним проблемима“, 1983, бр. 4.

(3) О томе посебно Б. Вукас, *О неким облицима утјецаја међународних организација на међународне уговоре*, „Нове тенденције у развоју међународног права“, Београд 1979, стр. 77—98; О. Рачић, *Начини закључивања мултилатералних уговора*, реферат на саветовању о међународним уговорима и правном систему СФРЈ, одржаном у Београду 1. и 2. марта 1982, „Билтен Савета за међународноправна питања ССНП-а“, бр. 13.

сарадње коју је наметала све већа међузависност, уз истовремено неутралисање штетног дејства суверености која је и даље остала основно правно обележје држава. Разрешење ове противречности између потребе за сарадњом и суверености нађено је у стварању међународних организација као еластичног институционалног облика међународне сарадње. Као такве, међународне организације се појављују као најпогоднији облик за решавање поменуте противречности (4). То потврђује како време и начин настанка, тако и особености међународних организација које се огледају у саставу, делокругу, начину рада и природи одлука. Све су оне створене са жељом да се обезбеди бар минимална сарадња, све док се не доводи у питање сувереност. Зато није случајно што се међународне организације тако рећи стидљиво појављују на међународној сцени у тзв. техничким или неполитичким областима што никако не умањује њихов значај. Имајући само њих у виду, велики француски интернационалиста Луј Рено (*Louis Renault*) је рекао да су „управљачи пошта и телеграфа који су створили Поштанску и Телеграфску унију, и чија су имена непозната јавности, више учинили за цивилизацију и споразумевање међу народима него многи познати дипломати“ (5). Данас нема области у којима не делују међународне организације, понекад можда и више него што је потребно. Било како било, оне су стварност међународног живота. Могло би се рећи да су оне чврсто уткане у ткиво међународне заједнице и постале његов не само саставни него и неодојиви део. Отуда се чланство и деловање у међународним организацијама, остајући и даље добровољно, не схватају само као ствар престижа већ и као насупна потреба, као израз припадања свету. Најбољу илустрацију за то имамо у више пута понављаној оданости несврстаних земаља међународним организацијама и одлучности да се допринесе њиховом учвршћивању и усавршавању. Можда су то још јасније изразиле државе потписнице Завршног акта Конференције о безбедности и сарадњи у Европи, 1. августа 1975, обавезом да његове одредбе извршавају, поред осталог, деловањем у међународним организацијама (6).

И југословенски Устав од 1963. истиче да Југославија активно учествује у делатности међународних организација којима припада (одељак VII Уводног дела). Тиме се намеће неопходност њиховог познавања јер наведене одредбе не служе само за тумачење Устава већ су обавезна начела понашања свих и свакога (одељак IX). Те су одредбе пренете и у сада важећи Устав од 1974 (одељци VII и X). О угледу који је Југославија стекла деловањем у међународним организацијама сведоче не само њени избори у главне органе најважнијих међународних организација већ и њихова заседања у Југославији (7). Штавише, према изјави

(4) О вишеструкој улози међународних организација О. Рачић, *Место међународних организација у развоју међународних односа*, „Научно дело“, Београд 1964. Б. Нинчић, *Сувереност и међународне организације*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1969, бр. 3, стр. 356—370; Б. Благојевић, *Проблем суверености држава чланица специјализованих установа Уједињених нација*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1969, бр. 3, стр. 370—376.

(5) Нав. према С.—А. Colliard, *Institutions internationales*, troisième édition, Paris 1966, р. 330.

(6) Конференција о безбедности и сарадњи у Европи, *Завршни документ*, Хелсинки 1975, нарочито стр. 36, 42, 69. Опширније М. Милојевић, *La coopération européenne organisée*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1977, Nos 1—2, pp. 178—190; *Улога специјализованих установа у развијању сарадње у Европи*, „Југославнија и специјализоване установе Уједињених нација“, Савез удружења за Уједињене нације Југославије, 1978, стр. 112—125.

(7) Нпр. скупштина Међународног монетарног фонда и Међународне банке за обнову и развој 1979, Опште конференције UNESCO 1980, VI заседања UNCTAD 1983.

савезног секретара за иностране послове Раифа Диздаревића Центру „Сава“, 13. новембра 1984, ангажовање Југославије у раду међународних организација обавезује да се прихвата улоге домаћина (8).

III. Садржина предмета и уџбеници

Историјат међународних организација показује не само поступност у њиховом настанку него и ограниченост њихове надлежности на уско одређена питања од заједничког интереса. Зато је свака организација настајала посебним уговором, независно једна од друге, окупљајући само заинтересоване стране. Стога су разумљиве разлике које се запажају од случаја до случаја а које се појавом нових међународних организација само увећавају. Та је разноврсност још више појачана појавом тзв. невладиних организација а у најновије време организација које се тешко могу са сигурношћу сврставати у владине или невладине (нпр. политичке и верске интернационале, мултинационалне компаније и др.) па их неки писци називају „транснационалним организацијама“ (9). Упркос свим особеностима које проистичу из мноштва разноврсних организација, могуће је уочити оно што им је заједничко, без обзира да ли ће се као образац узети све или, како је до сада било уобичајено, само међувладине организације. На основу аналитичког опажања могуће је са прилично тачности утврдити нека основна правила или законитости које важе било за све међународне организације било за поједине њихове групе, типове или врсте. То је задатак науке о међународним организацијама.

Имајући у виду те заједничке особине, као и разлике, нужно се и у овој области намеће разликовање општег и посебног дела ове научне дисциплине. Општи део представља тзв. општа теорија међународних организација. Реч је о систематизованом изучавању питања која се односе на обележја заједничка за све међународне организације као што су, на пример, чланство, органи, делокруг, акти, функционисање, финансирање, решавање спорова, престанак, сукцесија, и друга питања од општег значаја. Посебни део се односи на систем међународних организација. У њему се оне разврставају и изучавају на основу неких особености одлика, како саме за себе тако и као део система међународних организација. И сам систем међународних организација може да се посматра са различитих становишта, на пример, географског (универзалне, регионалне и подрегионалне организације), или функционалног (нпр. све организације из једне области, без обзира на територијалну јурисдикцију). Такво изучавање омогућава да се стекне бар уопштена слика о улози међународних организација у међународном животу и боље схватити зашто им се посвећује све већа пажња. То никако не сме да претпоставља унапред утврђени став о значају свих или појединих међународних организација већ он мора да произлази из проучавања на основу тачно утврђених мерила. Само тако створени закључци могу да буду довољно убедљиви, поготово што се предавања и уџбеници морају заснивати на веома високом степену уопштавања.

(8) „Политика“ од 14. новембра 1984, стр. 2.

(9) Нпр. код нас В. Димитријевић — О. Рачић, *Међународне организације*, II изд., Београд 1978, стр. 19, 23—31.

Тешко је рећи у којој је земљи поникла општа теорија међународних организација а још нема тачних података ни где се почела прво предавати. Једино се на основу скрипата и сличних привремених учила може закључити да је она негована на универзитетима, пре свега на последипломским студијама (без обзира како су се службено називале) и у облику специјалних курсева, пре него што су се појавила општа и систематска дела која су им посвећена. Судећи по насловима, то је био случај у најразвијенијим земљама као што су САД (10), Француска (11) и Италија (12). Шездесетих и седамдесетих година XX века у многим земљама се појавио низ дела о међународним организацијама (13), не рачунајући предавања у хашкој Академији за међународно право (14). Такође треба поменути појаву дела о појединим међународним организацијама. Познатом делу Жоржа Села (*Georges Scelle*) о међународној организацији рада из тридесетих година овога века (15) придружују се дела како о специјализованим установама (16) и регионалним организацијама (17) тако и о међународним организацијама у појединим областима (18), да се и не говори о, махом непотпуним, делима о појединим међународним организацијама. Пре тога међународне организације су заузимале све више места у уџбеницима из Међународног јавног права, почев од помињања „управних савеза“ до данас као и у часописима (19).

При том треба имати у виду да израз „организација“ (*organisation*) значи и „организовање“ тј. не подразумева увек постојање творевина са сопственим органима, тј. завршни облик или степен организовања. У складу с тим и израз *international organisation*, односно *organisation internationale*, може да значи и „међународно организовање“. Мисли се

(10) Hnp. L. Larry, *International Organization*, New York 1951; N. J. Hill, *International Organization*, New York 1952.

(11) Hnp. Ch. Chaumont, *Les organisations internationales*, Paris 1954—1955; P. Reuter, *Institutions internationales*, Paris 1955, и више каснијих издања.

(12) A. Rapisardi-Mirabelli, *Théorie générale des unions internationales*, «Recueil des Cours de l'Académie de droit international de La Haye, 1925, t. 7, pp. 341—393; A. P. Sereni, *Le organizzazioni internazionali*, Milano 1959; — R. Monaco, *Lezioni di organizzazioni internazionali. I Diritto delle istituzioni internazionali*, Turin 1957, друго издање 1965; II *Diritto degli enti economici internazionali*, Turin 1961.

(13) Hnp. P. Gerbet, *Les organisations internationales*, Paris 1960; C.—A. Colliard, *Institutions internationales*, Paris 1961, и више каснијих издања; F. L'Huilier, *Les institutions internationales et transnationales*, Paris 1961; C. W. Jenks, *The Proper Law of International Organizations*, London 1962; M. Merle, *La vie internationale*, Paris 1963; D. Bowett, *The Law of International Institutions*, London 1963, и више каснијих издања; R. Barraine, *Institutions internationales*, Paris, 1964; J. Charpentier, *Institutions internationales*, Paris 1966; K. Борисов, *Международные организации*, Москва 1967; Г. П. Морозов, *Международные организации*, Москва 1969, и више каснијих издања; M. Potocny, *Mezinárodní organizace*, Praha 1971; H. Schermers, *International Institutional Law*, I—III, Leiden 1972—1974; J. Fawcette — R. Higgins, *International Organization*, London 1974; A. Bennet, *International Organizations*, Englewood Cliffs 1977; E. Luard, *International Agencies*, London 1977; P. Taylor — A. J. R. Groom, *International Organization* London — New York 1978.

(14) C. W. Jenks, *Co-ordination: A new problem of international organization*, «Recueil des Cours», 1950, v. 77, pp. 151—303; R. J. Dupuy, *Le droit des relations entre les organisations internationales*, «Recueil des Cours», 1950, v. 77, pp. 151—303; R. J. Dupuy, *Le droit des relations entre les organisations internationales*, «Recueil des Cours», 1960, t. 100, pp. 457—589; G. Balladore Pallieri, *Le droit interne des organisations internationales*, «Recueil des Cours», 1969, t. 127, pp. 1—38; R. Monaco, *Les principes régissant la structure et le fonctionnement des organisations internationales*, «Recueil des Cours», 1977, t. 156, pp. 79—226.

(15) G. Scelle, *L'Organisation Internationale du Travail et le B. I. T.*, Paris 1930.

(16) G. Scelle, *Les organismes spécialisés*, Paris 1948; C. Labeyrie-Menahem, *Des institutions spécialisées*, Paris 1954; H. T. Adam, *Les organismes internationaux spécialisés*, I—III, Paris 1965—1967, поновљено проширено издање у 4 тома 1977; Е. Шубаева, *Специализованное учреждение ООН*, Москва 1966; A. Zarb, *Les institutions spécialisées du système des Nations Unies et leurs membres*, Paris 1980.

(17) Hnp. K. Skubiszewski, *Les organisations régionales*, I—II, Strasbourg 1966; P. Tharp, *Regional International Organizations* New York 1971.

(18) Ch. H. Aleksandrowitz, *International Economic Organizations*, London 1952; R. Monaco, *Le istituzioni internazionali di cooperazione europea*, Milan 1956.

(19) Hnp. W. Schücking, *L'organisation internationale*, «Revue générale de droit internationale public», 1908, № 1, pp. 5—23.

на стварање онога што се после првог светског рата назива „организована међународна заједница“, чему је отворило пут стварање Друштва народа и Међународне организације рада као и усвајање многих међународних уговора од општег значаја. То значење налазимо нарочито у делима објављеним између два светска рата и непосредно после другог светског рата (20), посебно у предавањима у хашкој Академији за међународно право (21). Најдаље су отишли писци који су међународну заједницу видели организовану по угледу на државе а у ствари нису имали у виду међународне организације већ међународне обавезе држава. То се огледа и у насловима њихових најпознатијих дела (22).

Можемо да будемо поносни што се и код нас на томе ради, макар и са закашњењем. Не само да уџбеници из Међународног јавног права дају доста података о најважнијим међународним организацијама (док се у уџбеницима из Међународних односа о међународним организацијама говори врло кратко као о субјектима међународних односа (23) него су се појавила и општа дела о њима. То пре свега важи за уџбеник професора Војина Димитријевића и Обрада Рачића (24) који је до данас доживео три издања (1971, 1978, 1980), стално мењана и допуњавана. Њему су претходили скрипта Обрада Рачића (25) и документарни преглед најважнијих међународних организација који је приредио Нинслав Опачић (26), попут многих налик на оне које издају Уједињене нације (27). Такође су се појавила и дела посвећена појединим типовима међународних организација (28). Тиме је створена почетна основа за систематска истраживања у овој области и у Југославији.

IV. Метод

Из садржине овог наставног предмета произлази метод његовог изучавања. Ако се имају у виду особености међународних организација, односно општег и посебног дела, тачније би било говорити о методима.

(20) Вид. бел. 19. као и P. Potter, *Introduction to the Study of International Organization*, New York, више издања. Данас се под појмом „светска организација“ (*organisation mondiale*) мисли на Уједињене нације и специјализоване установе, што се још чешће назива „породица Уједињених нација“. То схватање заступа, на пр., M. Virally, *L'Organisation mondiale*, Paris 1972, p. 15.

(21) Нпр. M. Zimmermann, *La crise de l'organisation internationale à la fin du Moyen Age*, «Recueil des Cours», 1933, t. 44, pp. 315—438; J. R. de Orue y Arregui, *Le régionalisme dans l'organisation internationale*, «Recueil des Cours», 1935, t. 53, pp. 1—95; P. Potter, *Développement de l'organisation internationale (1815—1914)*, «Recueil des Cours», 1938, t. 64, pp. 71—155; J. van Kan, *Règles générales du droit de la paix (L'idée de l'organisation internationale dans ses grandes phases)*, «Recueil des Cours», 1938, t. 66, pp. 295—601; M. Bourquin, *La Sainte-Alliance. Un essai d'organisation européenne*, «Recueil des Cours», 1953, t. 83, pp. 377—463; P. Ziccardi, *Règles d'organisation et règle de conduite en droit international*, «Recueil des Cours», 1976, t. 152, pp. 119—376.

(22) Нпр. G. Scelle, *Précis de droit des gens. Deuxième partie: Droit constitutionnel international*, Paris, 1934; C. Eagleton, *International Government*, New York 1933.

(23) В. Димитријевић — Р. Стојановић, *Основи теорије међународних односа*, Београд 1977, стр. 174—196. У уџбеницима из Радног права доста се говори о Међународној организацији рада.

(24) *Међународне организације*, изд. „Савремене администрације“, Београд.

(25) *Међународне организације*, Факултет политичких наука, Београд 1969.

(26) *Међународне организације*, 1—2, Београд 1963.

(27) Међу таквим нашим публикацијама нарочито се истичу *Уједињене нације. Структура и рад*, изд. „Архива за правне и друштвене науке“, Београд 1952, која својом садржином превазилази оквире наслова обухватајући организације изван система Уједињених нација у ширем смислу, конкретно Општи споразум о царинама и трговини (GATT).

(28) А. Тасић, *Финансијске специјализоване агенције УН*, Београд 1963; Р. Буровић, *Привредне интеграције: Регионалне међународне економске интеграције*, Нови Сад 1972; *Међународне економске организације*, Нови Сад 1976.

Наиме, јасно је да се они не могу изучавати истим методом, што није случај само са овом научном и наставном дисциплином.

По природи ствари, општи део мора да садржи уопштавање заједничких одлика свих или већине међународних организација до којег се долази путем дедукције из емпиријски прикупљеног материјала. То никако не сме да значи суво апстраховање које само отежава или онемогућава разумевање. Напротив, нужан степен уопштавања мора да буде пропраћен добро одабраним примерима како одговарајућих прописа тако и праксе. Бројни до сада објављени уџбеници показују како се то може успешно учинити.

Овакав метод није могућ у посебном делу који мора да одрази и све разноврсности које постоје међу појединим међународним организацијама. Ту се морају истаћи све особености сваке организације или групе организација. То значи да аналитички метод, заснован на емпиријском истраживању, има превасходну улогу. Питање је само како бити методски доследан а истовремено избећи досадно навођење података који се сматрају важним за „идентификовање“ или „представљање“ организације, нека врста њихове „личне карте“, као што су, на пример, подаци о настанку, органима, надлежностима и сл. који се тешко памте а ничим не указују на значај деловања саме организације (као год ни лични подаци о сваком човеку). Како су они ипак неизбежни ради потпуности, изгледа да нагласак не сме да буде на њиховом смањивању или избегавању него на томе да буду тако наведени да не наткриљују суштину ствари, да је не потискују у други план. Суштина треба да буде у првом плану а њу представља оно чиме се једна организација бави, због чега је створена, како остварује своје задатке. Од тога треба поћи и све остало томе подредити не занемарујући ни један важан податак (нпр. о променама у самој организацији и слично).

Јасно је да ће у том случају већу пажњу не само најшире јавности него и студената, привлачити међународне организације које се више баве питањима која интересују сваког појединца у његовом свакодневном животу (као што су, нпр. здравље, радни услови, исхрана) него општим политичким ма како она била значајна (нпр. мир и безбедност). Свакако да није реч о степеновању важности појединих питања већ о томе (како то показује анкета међу студентима Правног факултета у Љубљани о образовању о Уједињеним нацијама и међународним односима) да се интересовање смањује за делатности у којима у одлучивању учествује врло ограничен број људи као што је то, на жалост, још увек случај у политичкој области. Наравно да то субјективно оцењивање значаја деловања појединих међународних организација (поготово на основу исто тако субјективне оцене постигнутих резултата) није меродавно за било какво хијерархијско разврставање. Међутим, оно може да буде корисно за указивање на то шта јавно мњење сматра да је битно за једну међународну организацију. Иако се уџбеници и друга систематска дела не пишу према жељама јавности већ према наставним потребама и захтевима науке, јавно испољена мишљења могу да помогну када је реч о начину излагања. Није случајна разлика која постоји између уџбеника ослоњених на теорију и оних ослоњених на праксу, што зависи од начина мишљења у свакој земљи.

Када је реч о међународним организацијама, само се по себи намеће да општа теоријска разматрања морају преовлађивати, ма колико била навођена пракса која у овом случају служи само за илустрацију или потврду општег правила и јасноћу излагања. У посебном делу пракса мора да буде подробније обрађена, али опет на један општи начин. Општи теоријски ставови треба такође да дођу до изражаја у мери која је потребна да се у конкретном случају потврди опште правило или укаже на изузетак. При том се не мисли само на примену опште теорије Међународних организација него и на правила Међународног јавног права и Међународних односа.

V. Однос према сродним дисциплинама

Тешкоће емпиријског изучавања великог броја међународних организација, као и њихове особености, учинили су да је појава опште теорије међународних организација релативно новијег датума. То не значи да се о њима није писало. То је чињено највише у оквиру Међународног јавног права. Очитљедно је да је појава међународних организација најпре привлачила пажњу правника. То је разумљиво када се имају у виду корени њиховог настанка, посебно однос према суверености, што се своди на однос држава и међународних организација. Стога је главна пажња поклањана правним питањима везаним за постојање и деловање међународних организација, било да се желела истаћи било порицати или умањивати њихова улога. Изузетак су САД и Велика Британија где се међународне организације изучавају у склопу међународних односа, што такође има своје оправдање. Тек касније се међународне организације посматрају и са политичког становишта. Међутим, када се данас погледају најпознатија општа дела о међународним организацијама, може се приметити да су писци углавном познати теоретичари, најчешће професори Међународног јавног права мада касније међу њима има и оних са политичким и социолошким образовањем.

а) *Међународне организације и Међународно јавно право.* — Везе између Међународних организација и Међународног јавног права су потпуно разумљиве. Међународне, тачније међувладине, организације су настајале уговорима држава заинтересованих за решавање проблема од интереса које су оне оцењивале као заједничке. Отуда су међународне организације у почетку изједначаване са скуповима држава, на које су доиста и личиле, нарочито у погледу начина одлучивања. Оне су посматране искључиво као творевине држава у складу с правилима међународног права. На основу тога оне су формалноправно подложне променама о којима се договоре њихови оснивачи, односно чланови, укључујући њихово укидање. Из тога су извлачени закључци са далекосежним правним и политичким последицама, нпр. о релативности правила која оне стварају и њиховој привремености. Они који у међународним организацијама виде само пуку форму међудржавне сарадње, губе из вида да је релативно лакше створити организацију него је укинути. Једном створене организације су се током времена устаљивале у мери у којој су оправдавале своје постојање, односно испуњавале циљеве због којих су

створене, а то је организована сарадња на трајној основи (29). То је нарочито видљиво код отворених организација у којима оснивачи све више губе контролу над организацијом која и мимо њихове воље наставља своје релативно самостално бивствовање и деловање. Правно се то можда најбоље огледа у њиховим статутима и надлежностима. Иако су као међународни уговори подложни променама по општим правилима међународног права, о статутима међународних организација се не може стално и бескрајно расправљати и погађати. На тој основи не би могла да настане и опстане ниједна политичка организација. Политичка сагласност о основним начелима, задацима и устројству је предуслов за постојање такве организације и не може се непрестано доводити у питање. То није само услов стабилности и ефикасности већ и самог опстанка. Таква организација представља стварност с којом сви морају да рачунају. То се види како код отворених, тако и код затворених међународних организација. Чланство у њима је добровољно али се њихови статuti морају безусловно прихватити (30). По себи се разуме да се статuti могу мењати, па и међународне организације распуштати, али по врло сложенем поступку, што је тешко спроводљиво, теже политички него правно. Самосталност међународних организација се огледа у њиховој надлежности. Док су оснивачи имали у виду само надлежност коју су организацијама изричито прописивали приликом израде статута догле су касније те исте организације све више прихватале схватање о њиховој прећутној надлежности (31), па чак и инхерентној, што захтева дубље разматрање.

Независно од тога настанак и деловање међународних организација су још увек регулисани међународним правом које важи у време њиховог оснивања, тј. које је створено мимо њих. На основу тога им се најпре одрицао међународноправни субјективитет да би касније био признат али као „изведен“, „непотпун“ или „ограничен“, за разлику од држава које су једини изворни субјекти међународног права (32). Фактичко осамостаљивање међународних организација од њихових оснивача (посебно од држава) и развој њиховог међународноправног субјективитета не значи да су се оне одвојиле и од међународног права. Оне су не само настале на основу тог права него се и даље понашају по њему, наравно с неопходним особеностима. Остварујући своју улогу средишта за организовање међународне сарадње (33), оне у највећој мери

(29) Међународне организације стваране за одређено време су врло редак изузетак.

(30) Члан 1, ст. 1. Пакта Друштва народа је предвиђао да су чланови оснивачи Друштва све државе које приступе Пакту „без икакве резерве“. Члан 4, ст. 1. Повеље УН не каже изричито да се „обавезе из... Повеље“ морају безрезервно прихватити али се у пракси тако тумачи. Ниједна држава није пре пријема у УН надала залазке Повељи али су неке то касније чиниле залажући се за ревизију неких њених одредаба.

(31) B. Rouyer-Hamery, *Compétences implicites des organisations internationales*, Paris 1962.

(32) О субјективитету међународних организација вишше вид., нпр., P. Normandin, *Le statut juridique des associations internationales*, Paris 1926; C. W. Jenks, *The Legal Personality of International Organizations*, „British Year Book of International Law“, 1945, pp. 267—275; A. Боревитић, *Развитак међународноправног субјективитета међународних организација*, „Међународни проблеми“, 1962, бр. 4, стр. 69—80; О. Рачић, *Међународноправни субјективитет међународних организација*, „Нове тенденције у развоју међународног права“, Београд 1979, стр. 55—76, као и литературу о појединим видовима субјективитета. За наш став о субјективитету међународних организација вид. поменути зборник „Нове тенденције у развоју међународног права“, стр. 133—137.

(33) Нпр. члан 1, т. 4. Повеље УН истиче да је циљ Уједињених нација да „буду средиште у коме ће се усклађивати поступци (у француском тексту: напори) нација за постицање“ њихових заједничких циљева, тј. очување међународног мира и безбедности, развијање пријатељских односа између држава и народа и остваривање међународне сарадње.

учествују у изградњи, развоју и мењању међународног права. Међународна организација рада није више једина „радионица“ за стварање правила међународног права. Сличну улогу, иако у мањој мери, имају данас и друге како универзалне (на пример, Уједињене нације, UNESCO и друге специјализоване установе) тако и регионалне организације (нпр. Организација америчких држава, Европски савет а у последње време и Организација афричког јединства). Иако је реч о уговорима закљученим између држава-чланица, утицај међународних организација на њихов настанак и садржину је несумњив што изазива забринутост држава због релативног смањивања њиховог утицаја, о чему је већ било речи (34). Поред тога све је шири нормативна делатност међународних организација, без обзира на схватање основа њихове надлежности и природе одлука које оне доносе (35). Та је чињеница сасвим довољан доказ за самостално деловање међународних организација на коју не може да утиче умањивање значаја правила која оне доносе, било да их називају „техничким“ било да се проглашавају за тзв. „право међународних организација“ које неки сврставају, као уосталом и читаво уговорно право, у „партикуларно“ међународно право (36). Уосталом, питање домашаја правних правила нема утицаја на њихову природу или постојање. Напротив, само их потврђује.

Ових неколико примера јасно показују тесну везу између Међународних организација и Међународног јавног права. Данас се Међународно јавно право не може замислити без међународних организација. Тешко је рећи колико би оно било сиромашније ако би се из њега издвојило деловање једног све значајнијег субјекта међународног права или правила донета у оквирима међународних организација. Стога је разумљиво да Међународно јавно право мора и даље (можда још више) да поклања пажњу међународним организацијама, не само као релативно новим субјектима међународног права већ и као новом об-

(34) Вид. бел. 3, као и M. Lachs, *Le rôle des organisations internationales dans la formation du droit international*, «Mélanges offerts à Henri Rolin», Paris 1964, pp. 157—170; S. Bastid, *Observations sur une «étape» dans le développement progressif et la codification des principes du droit international*, «Recueil d'études de droit international en hommage à Paul Guggenheim», Genève 1968, pp. 132—145.

(35) Вид. бел. 34, као и M. Merle, *Le pouvoir réglementaire des institutions internationales*, «Annuaire français de droit international», 1958, pp. 341—360; H. Saba, *L'activité quasi-legislative des institutions spécialisées des Nations Unies*, «Recueil des Cours», 1964, t. 111, pp. 607—690; I. Detter, *Law Making by International Organizations*, Stockholm 1965; R. Falk, *On the Quasi-Legislative Competence of the General Assembly*, «American Journal of International Law», 1966, № 4, pp. 782—791; P. F. Smets — P. Mertens, *Le «treaty making power» de l'U.N.E.S.C.O.*, «Revue générale de droit international public», 1966, № 4, pp. 918—960; O. Schachter *Scientific Advances and International Law-Making*, «California Law Review», 1967, № 2, pp. 423—430; — E. Yemin, *The Legislative Power in the United Nations and Specialized Agencies*, Leiden 1969.

(36) D. Johnson, *The Effect of Resolutions of the General Assembly of the United Nations*, «British Year Book of International Law», 1955—1956. Спротивно O. Y. Asamoah, *The Legal Significance of the Declarations of the General Assembly of the United Nations*, The Hague 1956. Вид. такође опширније М. Бартош, *Одлуке међународних тела у систему правних извора*, „Међународни проблеми“, 1953, бр. 4, стр. 12—27; A. J. P. Tammes, *Decisions of International Organs as a Source of International Law*, «Recueil des Cours», 1958, v. 94, pp. 261—364; — K. Skubiszewski, *Law-Making Resolutions in International Organizations*, Poznan 1965; A. Магарашев, *Основна обележја одлука међународних организација у међународном праву*, „Анали Правног факултета у Београду“, 1972, бр. 1—3, стр. 367—384; В. Вукасовић, *Техничка правила међународних организација*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1976, бр. 3, стр. 323—339; Н. Вајић, *Улога одлука међународних организација у стварању међународног права, с посебним освртом на резолуције Опће скупштине Уједињених народа*, „Нове тенденције у развоју међународног права“, стр. 99—120; H. Thicrry, *Les résolutions des organes internationaux dans la jurisprudence de la Cour internationale de justice*, «Recueil des Cours», 1980, t. 167, pp. 385—450. За наш став вид. „Нове тенденције у развоју међународног права“, стр. 133—137.

лику за стварање, примену и развој, а то значи и мењање међународног права (37).

Међутим, то никако не значи да међународне организације треба да буду искључиво или првенствено изучаване у Међународном јавном праву. Везе између међународних организација и међународног права су врло јаке и видљиве али не могу да буду одлучујуће када је реч о научном изучавању. До сада изнето више говори у прилог супротном схватању. Својим настанком и деловањем међународне организације су донеле толико велике промене у животу међународне заједнице да захтевају посебно изучавање. Њихове особености (састав, самостална надлежност, начин рада, природа одлука) су сасвим довољан разлог за пажљиво испитивање јер је њихово непознавање узрок многих разочарања а бројност међународних организација може да буде само додатни доказ њихове важности у међународном животу, посебно због могуће различитости. Ово утолико пре што међународне организације, ма колико настале и деловале на основу међународног права и биле заслужне за његово развијање (38), нису установе које ни искључиво ни у највећој мери служе праву (39), нити се могу описивати и разумети једино помоћу права.

Као што је познато, оне су настале у одређеном историјском тренутку као најлогднији оквир за решавање питања која се нису могла успешно решавати класичним методима повременог двостраног или вишестраног преговарања. Никако се не сме заборавити да се у најзначајнијим међународним организацијама (међувладиним) налазе државе са свим својим многоструким и често међусобно противречним интересима (40). Отуда је за разумевање расправа и одлучивања у међународним организацијама много више потребно познавање неких основних законитости које владају у међународним односима.

б) *Међународне организације и Међународни односи.* — Ако међународно право регулише деловање међународних организација, чини неку врсту правне арматуре, неопходног институционалног оквира, не мање је истина да се у њиховим оквирима одвија у суштини исто оно што се запажа и у ванинституционалним односима, пре свега у односима између држава. Међународне организације су средиште окупљања за договор и акцију у међународним размерама (41). Јасно је да њихов

(37) P. Reuter, *Organisations internationales et évolution du droit*, „L'évolution du droit public. Etudes en l'honneur d'Achille Mestre", Paris 1956, pp. 447—459; J. E. S. Fawcett, *The Place of the Law in an International Organization*, „British Year Book of International Law", 1960, pp. 321—342; R. Higgins, *Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*, London 1963; H. W. Briggs, *Reflection on the Codification of International Law by the International Law Commission and by Other Agencies*, „Recueil des Cours", 1969, v. 126, pp. 233—316.

(38) Нпр. увођење надзора над извршавањем међународних обавеза је везано за настанак и деловање међународних организација. За неке случајеве види. М. Милојевић, *Међународна заштита људских права и развој међународног права*, „Развој и перспективе Уједињених народа", Загреб 1973, стр. 239—242.

(39) Нпр. у данас несумњиво најважнијој таквој организацији — Уједињеним нацијама право игра врло малу улогу.

Како примећује Кунц политичка разматрања имаће увек превагу али упркос томе Уједињене нације су политичка организација заснована на праву, тј. уставу. Међународни суд правде је дао једини исправан одговор: „Политичка природа једне организације не може је ослободити поштовања уговорних норми установљених Повељом, ако ова садржи ограничења у погледу њене надлежности или мерила за одлучивање. J. L. Kunz, *La crise et les transformations du Droit des gens*, „Recueil des Cours", 1955, t. 88, p. 32; *Conditions de l'admission d'un Etat comme membre des Nations Unies (article 4 de la Charte)*, avis consultatif, 1948, C. I. J. Recueil 1947—1948, p. 64. Уосталом нико не спори да је држава политичка организација али јој то не смета да буде још увек најважнији творац права.

(40) О. Рачић, *Место међународних организација у развоју међународних односа*.

(41) Вид. бела. 33.

рад може да буде успешан само ако укључност међународних односа то допушта. Другим речима, ветрови који дувају у међународним односима осећају се мање-више и у међународним организацијама, нарочито уколико се више баве политичким питањима. Није нимало случајно што су међународне организације назване институционалним или организационим обликом за одржавање међународних односа. Тако долазимо до закључка да међународно право у неку руку представља форму а међународних односи суштину деловања међународних организација. Уосталом, то није никаква особеност међународних организација јер је очигледно да међународно право регулише и међународне односе (42), тачније онај њихов део који је подобан за правно регулисање. Стога није случајно да се у појединим уџбеницима међународно право разматра заједно с међународним односима (43). Не треба да изненађује ни то да се у неким земљама о међународним организацијама почело говорити у оквиру међународних односа, што се огледа и у литератури (44). Исто тако у неким делима су „помешани“ међународни односи, међународно право и међународне организације (45), или међународни односи и међународне организације, при чему ове друге преовлађују (46).

Оно што је речено за однос између међународних организација и међународног права важи и за однос између међународних организација и међународних односа, односно одговарајућих научних дисциплина и наставних предмета. Несумњиве везе које постоје међу њима налажу само потребу да им се у Међународним односима посвети већа пажња него што је, на пример, случај с нашим наставним програмима и уџбеницима из ове широке области. Значајно је што се о њима расправља као о субјектима (пored држава и других) али би их свакако ваљало посматрати и као облик за одржавање односа у међународној заједници који се не могу више сводити на ванституционалне односе између држава, ма како они значајни били. Не сме се заборавити да се односи између држава одвијају и у међународним организацијама и кроз међународне организације, било да је реч о односима унутар блокова или између несврстаних земаља. Осим тога, у универзалним међународним организацијама често долази до сукобљавања држава према блоковској или другој политичкој одређености. Нису ретка ни оптуживања појединих држава да покушавају да користе међународне организације за своје уске интересе. Савремена међународна заједница пружа могућности за избор између институционалних и ванституционалних облика међународног општења. Појава међународних организа-

(42) Б. Јовановић, *Наука о међународним односима као посебна научна дисциплина*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1963, бр. 3, стр. 335, сматра да су међународно јавно право и међународно приватно право посебне науке које су се развиле из опште науке о међународним односима. R. Pinto, *Le droit des relations internationales*, Paris 1972, pp. 51 et suiv., се труди да покаже разлику између међународног права и права међународних односа.

(43) Нпр. W. Gould, *An Introduction to International Law*, New York 1957; W. Gould — M. Barkun, *International Law and the Social Sciences*, Princeton 1970. Код нас А. Магарашевић, *Методолошка питања науке и наставе међународног јавног права и међународних односа*, „Југословенска ревија за међународно право“, 1963, бр. 1, стр. 7—30; *Основи међународног права и међународних односа*, Нови Сад 1974.

(44) Б. Јовановић, нав. дело, стр. 335, међу посебне науке које су се развиле из Међународних односа наводи и Међународне организације за које каже (1963) да је „joш коначно необлићена дисциплина“.

(45) Најчешће под неким општим насловом, као нпр. P. Reuter, *Institutions internationales*; F. L'Huillier, *Les institutions internationales et transnationales*; M. Merle, *La vie internationale*; — M. Virally, *L'organisation mondiale*.

(46) Нпр. C.—A. Colliard, *Institutions internationales*.

ција означава њихово обогаћивање према коме ни наша наука о међународним односима не би смела да остане равнодушна. Разуме се да значај организација у међународним односима не би требало преувеличавати као што њихове формалне елементе не би требало прецењивати са становишта међународног права.

*

Из тих разлога се могу разумети извесна колебања о месту Међународних организација. Има доста основа да се њима баве и Међународно јавно право и, можда још више, Међународни односи (47). То потврђује и пракса неких факултета, како страних тако и наших. Тако се, на пример, почев од школске 1982/83. на Правном факултету у Титограду у оквиру Међународних односа изучава Право међународних организација као њихов посебни део. Међутим, јасно је да Међународне организације не могу да буду у целини обухваћене ни Међународним јавним правом ни Међународним односима јер се по својој садржини налазе негде између њих. Исто тако оне не могу да буду успешно изучаване без претходног познавања основа Међународног јавног права и Међународних односа. Искуство са испита из Међународних организација показује да су, сем изузетно добрих студената, боље одговоре давали студенти који су претходно положили или спремили испите из Међународног јавног права и Међународних односа. То исто важи и за уџбенике. Није нимало случајно што су најбоље уџбенике написали наставници који подједнако добро познају све три научне области. Из свих тих разлога највише има оправдања да Међународне организације буду изучаване као посебан наставни предмет. Постојећа пракса, како код нас тако и у свету, није никакав разлог за недоумице јер је она више резултат традиционалних схватања него сагледавања нових потреба.

VI. Практика

Начин настанка међународних организација условио је да се о њима почело предавати прво у оквиру Међународног јавног права, посебно у облику специјалних курсева на последипломским студијама а затим и на редовним студијама за све студенте (48). Такво стање је делимично и данас, с тим што се у појединим земљама већа пажња посвећује одговарајућим регионалним организацијама (у западној Европи европским организацијама, у Латинској Америци Организацији америчких држава, у Африци Организацији афричког јединства и Арапској лиги). Касније се Међународне организације појављују и као посебан предмет (пре свега ограничене на регионалне организације), нарочито на последипломским студијама али све више и на редовним.

На пример, у Француској се на првој години предају Међународне установе (*Institutions internationales*), које обухватају општа знања из

(47) Тај став је заступао, на седници Комисије за израду Статута Правног факултета у Београду (1966) њен тадашњи председник, професор др Јован Борбенић.

(48) Вид. студије ограничене на регионалне организације), нарочито на последипломским студијама али све више и на редовним.

Међународног јавног права и Међународних односа, на трећој години Међународне организације су укључене у Међународно јавно право а на четвртој години се предају Европске организације. На последипломским студијама међународне организације се изучавају у оквиру Међународног јавног права и као посебан предмет — Међународне организације. У оквиру тог предмета се посебна пажња посвећује Европским заједницама, што је разумљиво када се има у виду да се ова настава обавља истовремено у оквиру Правног факултета и Универзитетског центра за студије Европских заједница.

Данас се Међународне организације предају на редовним студијама на многим универзитетима у Италији, Великој Британији, скандинавским земљама и САД. Много више се предају на последипломским студијама у Латинској Америци, СССР и источноевропским земљама.

У Југославији је, исто као и у свету, стање различито (49). На највећем броју факултета не постоји наставни предмет Међународне организације. Међународне организације се најчешће изучавају у оквиру Међународног јавног права на редовним студијама за све студенте а број часова зависи од наставног плана. Тако се, на пример, на Правном факултету у Бањалуци предаје као двосеместрални предмет на трећој години са 2+1 часа недељно. На неким факултетима међународне организације се изучавају како у Међународном јавном праву тако и у Међународним односима па од положаја тих предмета зависи и изучавање међународних организација. На пример, на Правном факултету у Титовграду међународне организације се изучавају у оквиру општег курса из Међународног јавног права а од школске 1982/83, као што је већ поменуто, у оквиру изборног предмета Међународни односи на четвртој години изучава се Право међународних организација као његов посебни део. На Факултету политичких наука у Сарајеву је стање слично. Међународно јавно право се предаје само на Одсеку за политичке науке са 2 часа недељно а Међународни односи на одсецима за политичке науке и журналистику са 2 часа предавања и 2 часа вежби недељно. Најзад, на неким факултетима се међународне организације изучавају у више наставних предмета (50).

На другим факултетима међународне организације се на општем курсу изучавају у оквиру Међународног јавног права а као посебан курс или предмет на последипломским студијама. На Правном факултету у Скопљу, одлуком Савета од 21. септембра 1981, Међународне организације су изборни једносеместрални предмет на Одсеку за међународно право на последипломским студијама из Међународног права и Међународних односа. Предају се у трећем семестру са укупно 15 часова + 5 часова вежби. Програм обухвата најважнија правна питања (појам, конститутивни елементи, класификација, оснивање, субјективитет и доношење одлука) а од међународних организација обухвата Ује-

(49) Овај део рада писан је на основу властитих истраживања на правним факултетима и факултетима политичких наука. Писац захваљује факултетима и предметним наставницима који су одговорили на анкету. У раду су коришћени подаци који су достављени у одговорима на упитник. Осим тога коришћени су подаци изнети у реферативном податку на саветовању о настави на високим и вишим школама, одржаном у Охриду 1982. Вид. бел. 2.

(50) Нпр. на Правном факултету у Мостару у Међународном јавном праву Уједињене нације, у Радном праву и социјалном осигурању Међународна организација рада, у Финансијама и финансијском праву Међународни монетарни фонд, Међународна банка за обнову и развој, Европска економска заједница и Савет за узајамну економску помоћ (СЕВ).

дињене нације, специјализоване установе и регионалне организације. По личном сазнању на Правном факултету у Сплиту Међународне организације се предају као посебан предмет на последипломским студијама о праву мора.

Изгледа да се међународним организацијама највећа пажња посвећује на Универзитету у Београду. Предмет Међународне организације се у целини предаје на Факултету политичких наука и на Правном факултету, и то како на општем курсу тако и на последипломским студијама.

На Факултету политичких наука Међународне организације се предају као обавезан двосеместрални предмет на трећој години Међународног смера са 2 часа недељно. Предаје га наставник који је за тај предмет посебно изабран. На последипломским студијама се предаје, такође у оквиру Међународног смера, у зависности од програма који се утврђује за сваку школску годину.

На Правном факултету у Љубљани Међународне организације се предају као факултативан предмет на четвртој години студија, са 2 часа недељно током једног семестра.

Судећи по прописима, међународне организације се на Правном факултету више предају на општем курсу него на последипломским студијама. За последњих 25 година њихов се положај мењао пет пута (са сваком променом Статута) али општа констатација остаје непромењена. Разлике су у неким појединостима. Као наставни предмет Међународне организације су први пут уведене Статутом од 1959 (52). По члану 44. тога Статута Међународне организације су уведене као обавезан предмет у оквиру међународне изборне групе предмета на четвртој години студија (на којој је било и Међународно јавно право) са 2+1 часа током два семестра. Поред тога по члану 79. Међународне организације су биле један од обавезних предмета међународне групе на курсу за припрему доктората. Даље промене су показале да је тада формално-правно положај овог предмета био најповољнији. Кажемо формално-правно јер су се одредбе Статута примењивале постепено (почев од прве године) а већ после три године (1961) је донет нови Статут. У оквиру наставе организоване по степенима (52) и смеровима (53) није било места за многе предмете па ни за Међународне организације. Међутим, није било искључено да се оне предају и полажу на усменом магистарском испиту као специјални курс из „материје блиске основним предметима“, односно „материје блиске основним предметима“ међународног смера (тј. Међународном јавном праву и Међународним односима). Напуштање степенасте наставе довело је до доношења новог Статута (1966) који враћа Међународне организације као предмет изборне групе, сада на трећој години студија, са 2 часа недељно током два семестра. Осим тога члан 16, ст. 2. допуштао је да студенти полажу испите и из предмета изборних група за које се нису определили. На последипломским студијама су задржана решења из 1961: Међународне организације су се могле полагати на усменом магистарском испиту као специјални курс из „сродне материје“ или као „предмет сродан основним предметима“ смера.

(51) У примени од 1. октобра 1958.

(52) Два степена на општем курсу и трећи на последипломским студијама.

(53) Три смера на другом степену и дванаест смерова на трећем степену.

То је решење у основи задржано у статутима из 1976. и 1978. Разлике су незнатне. По Статуту од 1976. Међународне организације су биле предмет изборне групе који се предавао два семестра са 2 часа недељно док се по Статуту од 1978. предају у току једног семестра са 3+1 часа недељно. Задржана је могућност да студенти полажу више предмета изборних група него што су Статутом обавезни (чл. 21. Статута од 1978). Остало је неизмењено решење за последипломске студије, тј. Међународне организације се могу предавати и полагати као „специјални курс из једног од предмета смера или сродне дисциплине истог ... смера“. Другим речима, Међународне организације се могу појавити као специјални курс из Међународног јавног права или Међународних односа а могу да буду и „сродна дисциплина“ поменутих предмета, односно специјални курс из те „сродне дисциплине“.

У досадањој пракси та је могућност делимично коришћена. Међународне организације нису предаване у целини али су организовани специјални курсеви о доношењу одлука у међународним организацијама, решавању спорова у међународним организацијама, чланству у Уједињеним нацијама и односима Југославије и Европске економске заједнице. Када је реч о општем курсу, немамо податке колики се проценат студената опредељује за предмете из међународне групе (на трећој години су то Међународни односи и Међународне организације) а према евиденцији о испитима њихов број износи неколико стотина годишње. Није познато у којој су мери полагали испит из Међународних организација студенти који се нису определили за међународну групу изборних предмета.

На осталим факултетима Универзитета у Београду Међународне организације се не изучавају. Изузетак представља Пољопривредни факултет који посвећује пажњу Организацији за пољопривреду и исхрану (FAO). Може да зачуди што се на појединим факултетима не изучавају одговарајуће међународне организације. То важи како за факултете друштвених тако и факултете техничких наука, па и Универзитет уметности у целини. Не само да се занемарују Организација Уједињених нација за просвету, науку и културу (UNESCO) и Светска организација за заштиту интелектуалне својине (OMPI/WIPO) већ и низ других организација у многим областима технике и саобраћаја иако смо оправдано незадовољни стањем у коме се наша привреда налази. Боље познавање међународних организација је неопходни предуслов за успешно деловање у њима. Надајмо се да ће опште стање привреде а не само велика задуженост учинити да се на одговарајућим факултетима и вишим школама посвети дужна пажња међународним финансијским организација. По себи се разуме да проучавање међународних организација мора да буде критичко, тј. да осветљава како оно што значи напредак тако и слабости.

Искуство показује велики значај наставних планова. Није свеједно колико је студената обухваћено наставом, тј. да ли је један предмет обавезан за све студенте или није. Као што смо напоменули, на Правном факултету у Београду релативно велики број студената полаже испите из Међународних организација мада није утврђен њихов број ни за једну школску годину нити генерацију уписаних студената. Тај би број био и већи да не постоји и потпуно неоправдана пракса да се

иначе мали број студената сваке године упућује на опредељивање за само једну групу изборних предмета чиме се они практично претварају у обавезне док се сви остали потпуно занемарују. Од тога највећу штету трпе студенти који уместо разноврсног добијају једнострано образовање. На срећу, ова инерција надлежних нема теже последице јер се ради о релативно малој групи студената у одељењима ван седишта факултета али ни они не смеју да буду студенти другог реда и лишени права избора које имају сви студенти. Ови и други недостаци у настави се у извесној мери отклањају разним облицима добровољног ваннаставног рада као што су, на пример, стручне групе, клубови за Уједињене нације, UNESCO и друге међународне организације. Није ли интересовање студената путоказ у коме смеру треба нешто мењати?

VII. Закључак

Постојање и деловање великог броја међународних организација само по себи представља појаву која захтева озбиљно проучавање. Очигледно је да то мноштво организација са свим разноликостима не може да буде свестрано научно проучено у оквирима постојећих наставних предмета у којима нужно има релативно ограничено место. Тиме су међународне организације прерасле оквире предмета у којима су настале. С друге стране, много је важније да ни због својих особености међународне организације не могу да буду у целини укључене у било који други наставни предмет, ма колико биле додирне тачке или везе међу њима. Стога је једино исправно да оне буду изучаване у оквиру посебног наставног предмета, с разумљивим указивањем на те везе, посебно у мери у којој за њих важе правила која се у другим предметима изучавају и без којих се не могу потпуно схватити. То посебно важи за Међународно јавно право и Међународне односе са којима Међународне организације чине целину наставних предмета који проучавају односе у међународној заједници. Имајући то у виду чини нам се да би Међународне организације требало да постану посебан наставни предмет и на последипломским студијама, бар као изборни предмет, као што је то већ на неким факултетима не само у свету него и у Југославији.

Dr. Momir Milojević,
Associate Professor of the Faculty of Law in Belgrade

INTERNATIONAL ORGANISATIONS AS A COURSE

Summary

The study of international relations in its widest sense is rather significant in the sphere of social sciences, and more particularly in the International Law as a collection of the minimum of rules of conduct, and in the International Relations, as a discipline concerning the events in international community. These disciplines are joined by the course of International Organisations, at the beginning within the framework of the Public International Law, and then, and more and more, as an indepen-

dent discipline. It is not necessary today to emphasize the importance of the growing role of international organisations as forms of institutionalized international cooperation, whose founders „have more done for civilisation and understanding between peoples than many famous diplomats“. Consequently, international organisations appear in a two-fold role, namely: as a place of international meetings and as a workshop for the elaboration of international law.

It is evident that such phenomenon cannot be studied throughly in any single discipline. International organisations are created by applying of international law which is in force at the moment of their creation. Their functioning is regulated by this law. Finally, they are authorized to change and develop it. However, one has to note that international organisations do not deal much with law. Viewed from that standpoint, they widely surpass international law and are first of all the institutionalized form of international relations. Therefore it is not accidental at all that international organisations are studied sometimes within the course of International Relations, and more particularly by the experts for political sciences. However, international organisations cannot be identified with international relations, which they belong to only partially. Rather various international relations to quite a degree are developed outside of any institutional framework. In such circumstances international organisations are situated in the realm of science between the Public International Law and the International Relations. The present situation is particularly visible in the introduction of another similar discipline, namely International Institutions.

Specific position of International Organisations determines also its substance. The general part includes the general theory of international organisations, while the particular part is dedicated to the study of international organisations classified according to their characteristics. Teaching of the course of International Organisations depends on the situation and approach in individual countries, and varies from faculty to faculty, but many reasons speak in favour of studying it as a separate discipline.

*Dr Momir Milojević,
professeur à la Faculté de droit à Belgrade*

LES ORGANISATIONS INTERNATIONALES COMME SUJET D'ENSEIGNEMENT

Résumé

L'étude des questions des relations internationales dans le sens le plus large occupe une place considérable dans les sciences sociales. Il s'agit en premier lieu du Droit international, comme l'ensemble de règles minimales de conduite, et ensuite des Relations internationales, comme une discipline concernant les événements dans la communauté internationale. Ces disciplines rejoignent les Organisations internationales, d'abord dans le cadre du Droit international public et puis de plus en plus comme une discipline indépendante. Aujourd'hui il n'est pas nécessaire de souligner l'importance du rôle croissant des organisations internationales comme une forme de coopération internationale institutionnalisée dont les fondateurs „ont fait plus pour la civilisation et l'entente entre les peuples que bien des diplomates célèbres“. Par conséquent, les organisations internationales apparaissent en double fonction: lieu de regroupement international et atelier d'élaboration du droit international.

Evidemment ce phénomène ne peut pas être étudié dans son ensemble dans aucune discipline scientifique déjà existante. Les organisations internationales sont créées en application du droit international en vigueur au

moment de leur naissance. Leur fonctionnement est bien réglementé par ce droit. Enfin, elles sont dotées du pouvoir de le modifier et développer. Mais, il faut avoir en vue que les organisations internationales s'occupent peu du droit. De ce point de vue, elles débordent largement le droit international, elles sont avant tout une forme institutionnelle des relations internationales. Ce n'est pas par hasard que les organisations internationales soient parfois étudiées dans le cadre des Relations internationales, notamment par les experts en sciences politiques. Pourtant, les organisations internationales ne peuvent pas être confondues aux relations internationales auxquelles elles n'appartiennent qu'en partie. Or, les rapports internationaux très diversifiés se déroulent en grande partie toujours en dehors de chaque cadre institutionnel. Dans ces conditions là les organisations internationales se trouvent dans le monde de la science entre le Droit international public et les Relations internationales. Cet état actuel se manifeste surtout dans l'introduction d'une autre discipline semblable — Institutions internationales.

La place particulière des Organisations internationales détermine leur propre contenu. La partie générale comprend la théorie générale des organisations internationales tandis que la partie spéciale est consacrée à l'examen des organisations internationales classées selon leurs propres caractéristiques. L'enseignement des Organisations internationales varie tant d'un pays à l'autre que d'une faculté à l'autre, mais pour de nombreuses raisons il semble le plus juste de les étudier en tant qu'une discipline autonome.